

DEBATT

AKTUELL IDÉDEBATT

Av docent ERIK ANNERS

UNDER DE senaste månaderna har den blodfattiga politiska idédebatten i vårt land tillförts ett antal inlägg från socialdemokratisk sida, som förtjänar allmän uppmärksamhet. Dels är dessa inlägg stimulerande genom att de bidrar till att fixera utgångspunkter för fortsatt meningsutbyte. Dels ger de en antydning om i vilka riktningar den socialdemokratiska politiken i praktiken kan komma att utvecklas.

Här är det tyvärr endast möjligt att kommentera inläggen av Tage Lindbom och Gösta Rehn.

Teknokratiskt tyranni?

Fil. dr Tage Lindbom, som på sin tid irriterade sina partikamrater med boken »Efter Atlantis» — en djupt pessimistisk prognos beträffande den demokratiska socialismens möjligheter: dess målsättningar kunde inte förverkligas och dess program måste utmynna i en totalitär statstyp — fortsätter sina omprövningar i Ekonomisk Revy 3/1959.

Hans pessimism gäller nu inte bara den demokratiska socialismen utan överhuvudtaget möjligheterna att bevara frihet, jämlikhet och broderskap i det framtida samhället. Han menar att vår tids ödesdigra men obesvarade fråga är: »hur skall det gå för den enskilda människan?».

För den konservativa läsaren klingar denna frågeställning på något sätt bekant, och han känner sig inte heller främmande inför den diatrib, som

Lindbom riktar mot framtidssamhället: »Den ordning, som vi närmar oss, då det gamla liberaliserande samhället med sin kaleidoskopiska rörlighet lämnas bakom oss, hotar att utmynna i en caesarism, en outhärdlig sakteknisk diktatur, där varje etisk norm är skjuten åt sidan av det funktionella effektivitetskravet (vi är redan långt på den vägen!), där det icke blir blodförstiga asiatiska tyranner, som härskar över oss, utan vetenskapligt utrustade informations- och propagandaledare, hålkortsoperatörer samt (för det vegetativa nervsystemet) fackliga och politiska »Snoddasgestalter». — (Snoddas-gestalter! Vilka personager i dagens samhälle kan ha lett hans tanke i denna oroande riktning.) — Denna fara kan avvärjas, säger Lindbom, genom att »en fast socialietisk ordning förverkligas». Detta låter ju tröstande men något oklart. Mycket klokare blir man inte heller av hans antydningssvisa förslag: »Det gäller att finna en andlig förbindelse mellan de moderna företagsformernas förkrossande kollektivstyrka och den enskilda individens hjälplösa ensamhet.»

Menar han möjligen att man måste uppfostra människorna till en så fast grundad broderskapsattityd gentemot varandra att avståndet mellan ledarskikt och massa kan överbryggas — att den enskilda människan inte känner sig ensam och hjälplös därför att hon har ett fast förtroende för de människor, som i kollektivens topp bestämmer över hennes öde?

I så fall kan man åtminstone diskutera reformer, som kan leda i den riktningen. De måste främst ligga på skolans och överhuvudtaget uppfostringens områden — varmed inte är sagt att enhetsskoleprofeternas väg är den rätta. Ett förslag gällande en sida av problemet: obligatoriskt arbete under någon tid inom industri, jordbruk eller skogsbruk för skolungdom på högre stadium är en möjlighet som borde undersökas. Det bästa sättet att lära känna och förstå andra människor, deras tänkesätt och problem är fortfarande att arbeta tillsammans med dem i deras egen miljö. En social-etisk ordning förverkligas i människornas hjärtan — inte genom överflyttandet av makten från en toppgrupp till en annan genom socialiseringsreformer; denna sanning börjar dessbättre även många socialister få klart för sig.

Medborgarbegrepp och äganderätt.

Lindboms pessimism grundar sig vidare på den uppfattningen att »hela grunden för det liberala medborgarbegreppet raserats». »Egendomen, företagandet, knutna till den enskilde individen» var »en av det politiska medborgarskapets viktigaste förutsättningar». Denna förutsättning har fallit bort genom företagslivets institutionalisering, genom den separering av ägande och företagande, som blivit alltmer påtaglig (och även erkänd). Genom »de stora folkliga rörelsernas förvandling till fasta korporationer med alla institutionella kännetecken; statik, centralism, likformighet, kollektiv-hierarkisk disciplin» har därtill den »medlemsdemokrati» inom dessa organisationer, som utgjorde en annan förutsättning för det liberala medborgarbegreppet försvunnit. Detta är emellertid — enligt Lindbom — en oundviklig utveckling, som man måste

böja sig för och anpassa sig till. »En återgång till den medlemsdemokrati, som rådde i slutet av förra århundradet, vore liktydigt med kaos. Det är lika dumt, som när man i företagarkretsar talar om »det privata näringslivet» och dess »frihet» som om vi fortfarande befann oss i det oscariska tidevarvet».

Lindboms beskrivning av folkrörelsernas läge — som han ju också haft tillfälle att observera från välbelägen utsiktspunkt — förefaller betydligt mera träffande än den bild han ger av företagens »institutionalisering». Att en dylik process pågår i vad gäller de största industriföretagen är naturligtvis riktigt. Men Lindbom tycks glömma den stora massan mindre- och medelstora företag samt jordbruken, vilka dock tillsammans sysselsätter flertalet tjänstemän och arbetare. »Institutionaliseringen» har sträckt sig också till många medelstora företag, men fortfarande är ett stort antal förvaltade av ägarna och så sker ju regelmässigt inom småföretagen och jordbruket.

Lindbom talar hela tiden om det »liberala medborgarbegreppet» och skjuter ägandet av företag i förgrunden. Den konservativa skulle vilja tillägga att 1800-talets medborgarbegrepp — både det liberala och konservativa — hade sina rötter i det romerska medborgaridealet, där visserligen privategendomen utgjorde en institutionell förutsättning, men där det väsentliga dock var den enskildes inställning till staten. Tanken att staten — det allmänna — bäres upp av den enskilde medborgarens lojalitet mot och aktivitet för det allmännas intressen har sedan den romerska republikens tid spelat en mycket viktig roll i västerländskt statsliv. 1800-talets borgerliga samhällsskikt uppfattade denna tanke på sitt sätt och för dem var det naturligt att särskilt uppmärksamma betydelsen av den personliga ägande-

rätten till företag. Fortfarande består en dylik äganderätt i stor omfattning och kan fylla viktiga psykologiska funktioner vid sidan av de sociala och ekonomiska — skapa känslor av frihet, trygghet och självständighet för många människor. Alla kan inte bli företagare. Men många fler än hittills skulle kunna bli det — i efter tidsförhållandena anpassade former.

Nya former för egendomsägande.

I stället för att kasta yxan i sjön inför »institutionaliseringen» borde vi väl anstränga oss att finna former för konkret företagsförvaltning för så många människor som möjligt — antingen såsom enskilda eller i små grupper. Man kan också försöka förhindra att vare sig stat, kommun eller stora företag sträcker ut sig över det område där småföretagen är en naturlig organisationsform — t. ex. inom serviceföretagen av olika slag. Underleverantörer till storindustrin blir allt vanligare och viktigare. De måste få behålla en så självständig ställning som möjligt. Man kan avveckla de kommunala bostadsföretagen och överföra de av kommunala stiftelser eller bolag ägda husen till bostadsrättsföreningar. En dylik förening är ett företag, och åtminstone några av delägarna tvingas grundligt lära sig fastighetsförvaltning. Detta skulle också ligga i linje med stödet av egnahemsbildandet. Aktiesparkklubbar kan med tiden leda till meddelägarskap av faktisk betydelse från löntagarnas sida. Men härför krävs åtgärder ägnade att utvidga tillgången på aktier. Hittills är dessa klubbars förvärv så gott som helt begränsade till nu börsnoterade aktier. Detta underlag är för litet.

Det väsentliga måste vara att ägandet kommer till uttryck i en personlig förvaltningsinsats. Dyliga åtgärder ökar givetvis inte tjänstemannens eller

arbetarens personliga inflytande inom ett stort industriföretag — om han är anställd i ett sådant. Men är det nödvändigt? Hans fackorganisation bevakar hans lönekrav och hans personliga intressen i övrigt. I sista hand ingriper stat eller kommun om företaget skulle vanskötas till de anställdas förfång. Den enskilde löntagaren behöver inte något direkt inflytande på storföretagets ledning — och kan heller inte gärna ha det utan att kaos skulle uppstå.

Demokratien inom organisationerna.

Lindboms och så många andras bekymmer för »den nya feodalism», som skulle följa industrialiseringen och storföretagandet i spåren synes därför vara betydligt överdrivna.

Då torde folkrörelsernas förstelning i hierarkiskt styrda jättekollektiv vara ett allvarigare hot mot möjligheterna att bevara och vidareutveckla känslan för medborgaraktivitetens och medborgarlojalitetens betydelse. Lindbom slår fast att en medlemsdemokrati inte längre är möjlig inom de stora intresseorganisationerna. Det kan tänkas att om den enskilde känner sig vara utan möjligheter till inflytande inom sin intresseorganisation — t. ex. LO — och därför stumt och apatiskt följer direktiven från sina nutida »feodala» herrar, han också grips av liknöjdhet gentemot det allmänna och dess behov av hans aktivitet och intresse. Blev en sådan attityd mera allmänt utbredd skulle onekligen faran vara stor för en utveckling in i ett autoritärt samhälle, där de demokratiska idealen blott omfattades med en läpparnas bekännelse och de demokratiska institutionerna endast vore tomma former. Alldeles särskilt stor skulle denna fara bli om människor med mera kvalificerad utbildning, de som i kraft av sin personliga ställ-

ning och sina möjligheter att påverka opinionsbildningen har särskilt stor betydelse för kontrollen av »top-side» skiktet, vände sig från det politiska arbetet. Men går utvecklingen verkligen i den riktningen?

Snarare vill det synas som om den folkliga självstyrelsen i stat och kommun i allt större utsträckning bärs upp av en mångfald beundransvärda frivilliga insatser från allt större skaror av människor, som engagerar sig i partiarbete liksom i statliga och framför allt kommunala förtroendeorgan av olika slag. De senaste årtiondenas intensiva folkbildningsarbete och allmänhetens höjda bildningsnivå över huvudtaget börjar bära frukt. Givetvis kunde man önska en ändå större aktivitet, men läget därvidlag ger dock inte anledning till misströstan. I själva verket kan man fråga sig om inte Lindboms pessimism vid bedömningen av folkstyrets framtid beror på en naturlig felsyn. Han ser att människorna inom intresseorganisationerna inte i nämnvärd utsträckning genom personliga insatser bevakar sina förtroendemäns handlande. Därav drager han den slutsatsen att de meniga medlemmarna är utlämnade åt funktionärerna. Top-side kan handla för dem — i all välmening naturligtvis, men utan att fråga sina uppdragsgivare till råds eller stort fästa sig vid deras tycken. Premissen förefaller riktig — men slutsatsen? Kan det inte förhålla sig så att de stora massorna i intresseorganisationerna förhåller sig passiva gentemot sina ledningar inte därför att de är apatiska utan därför att de har sett och vet att ledningarna gör sitt yttersta för att hävda sina uppdragsgivares intressen. Varför skulle då den enskilde — särskilt om han inte är intresserad av eller känner sig inte ha fallenhet för fackligt arbete — taga på sig en bevakningsuppgift, som han

tycker är överflödig. Han och ledningen vet att den dag ledningen vanskötte sig så att intressegruppens krav icke hävdades med tillräcklig kraft skulle gruppens stora massa snart nog komma på fötter. Om detta är riktigt skulle bristen på »medlemsdemokrati» eller rättare den enskildes brist på aktivitet inom den egna fackorganisationen vara farlig inte så mycket ur den enskildes synpunkt som ur hela samhällets synpunkt. Ty det starka latent trycket från passiva men i givna situationer lätrörliga medlemsmassor med obetydliga insikter i det fackliga arbetets karaktär och villkor kan tvinga ledningarna att hårt driva hävdandet av det gruppintresse de företräder mot hela samhällets intressen. De måste göra så för att behålla sina personliga positioner. Är inte detta vad som börjat ske i vårt land? Och hur skall vi kunna möta denna funktionella brist i dagens samhällsliv?

Till det skall jag strax återkomma med några reflexioner.

En konservativ socialdemokrat.

Dessförinnan kan det vara anledning att beröra de inlägg, som gjorts av Gösta Rehn i de senaste numren av Tiden, den anledningen, nämligen, att han företräder en långt mera optimistisk grundsyn på socialdemokratiens politiska möjligheter och uppgifter än Tage Lindblom.

Mycket av vad Rehn säger i dessa artiklar har sitt intresse också därigenom att det illustrerar den principiella enighet i grundsynen mellan konservativ, liberal och socialdemokratisk åskådning i dagens Sverige, som finns — trots de bittra aktuella partimotsättningarna. *Man kan uttrycka detta så att utvecklingen gjort de flesta av oss till på en gång konservativa, liberala och socialister; se-*

dan beror det på var man sätter accenten. Att den gamla ideologiska klassificeringen inte längre är adekvat, erkännes ju numera på allt flera håll. Det hindrar inte att vi tillsvidare får begagna oss av den. Ännu går det vissa principiella skiljelinjer mellan bestående partier, som fortfarande har sin politik förankrad i 1800-talets idévärld — tillräckligt klara för att termerna skall vara nödortfött användbara. Kanske finner nästa generation mera täckande ideologiska formler.

Vad vill då den, som uppfattar sin åskådning som konservativ — jag talar givetvis bara för mig själv — instämma i av det som Rehn framfört.

Här är det bara möjligt att ge några exempel — en mera fullständig kommentar skulle lätteligen fylla hela detta häfte. För det första är hans socialpolitiska krav under rubriken: »människan i centrum — kvinnan i centrum», där han yrkar på lösning av deltidsfrågan föga chockerande. Inte heller finns det något att invända mot hans önskemål i abortfrågan — att samhället skall göra en så omfattande ekonomisk insats att »rätten att slippa abortera» säkras. Det familjepolitiska programmet — en solidaritetsbetonad omfördelning av barnkostnaderna — där Rehn accepterar bl. a. att man skall komplettera barnbidragen med »den gamla formen, skatteavdrag» är lika god konservativ politik, som högerens aktuella krav på avskaffandet av barnbidraget till första barnet är ett uttryck för partiets sammanbitna allvar i dess kamp för statsfinansernas sanering. »Människan i centrum — även som konsument», Rehn begränsar sig här till att yrka på »monopolkontroll, kvalitetskontroll, bekämpning av vilseledande reklam». Om han inte menar mera än han därvidlag exemplifierat, finns det inte mycket att invända. Om han reflekterade något vidare över den förplik-

tande rubriken skulle han kanske inse att man kan draga mycket mera vittgående slutsatser av tesen att människan som konsument skall stå i näringslivets centrum — slutsatser som konservativa för länge sedan nått fram till och som leder bl. a. till deras krav på en marknadshushållning.

Däremot är det svårt att uppskatta eller ens förstå Rehns argumentation kring — »frihet i arbetsvalet». Gärna det! Men i ett alltmer specialiserat samhälle kan människorna inte byta yrke i den omfattning Rehn tycks eftersträva (folkskolläraren skall kunna byta med supportersvarvaren och vice versa), och med stigande välstånd blir det än svårare att få människor att flytta — de skaffar sig egna hem och mycket annat som binder dem på sin ort. Vill de se Sverige eller utlandet, kan de sätta sig i bilen. Att flytta för att få miljöomväxling är inte längre nödvändigt. Det är visserligen hårt att tvinga människor att flytta, eller byta yrke genom hotet om arbetslöshet, och det vore bättre om de kunde lockas i stället. (Vi får otvivelaktigt bereda oss på långtgående verkningar i den riktningen av produktionsapparatusens koncentration och omgestaltning i samband med den ekonomiska integrationsrörelsen i Europa.) Men hur skall de lockas — med flyttningsbidrag och -premier. Kan sådana någonsin bli tillräckligt effektiva? Vad kostar de och vem skall betala? Staten? »Näringslivet?» Om man vill locka människor att flytta eller byta yrke, vore då inte den enda effektiva utvägen att avveckla den solidariska lönepolitiken? Intill dess att dylika och andra frågor besvarats är det svårt att riktigt taga honom på allvar.

Man skulle gärna velat se en närmare utveckling av hans tanke att »demokratins och ekonomins sundhet i längden hänger på de mindre enhe-

ternas självverksamhet. Stigande krav», tillägger Rehn (i kursiv), »på enskild eller lokal självbestämmanderätt blir dessutom naturliga med stigande välstånd och kulturell nivå». Det är så sant som det är sagt, men är han också beredd att medge att den enskilda äganderätten är en av de säkraste och funktionellt smidigaste formerna för skapandet av enskild självbestämmanderätt. I så fall kanske man kan hoppas att han inom ramen av en rekommenderad strävan »efter att leta fram alla de punkter där en lokal eller individuell självbestämmanderätt är möjlig utan alltför stora risker», också vill överväga hur man skall förverkliga en *egendomsägande* demokrati. Det är inte bara socialdemokratin som vill försöka lösa vår tids »skärpta dilemma mellan behovet av starkare central ledning och behovet av decentraliserad frihet». Även konservativa och liberala strävar — så gott de kan — med den uppgiften. Det är här som det kommer att visa sig om det på längre sikt finns möjlighet att skapa en samling mellan de demokratiska politiska folkrörelserna för att förverkliga en åtminstone i huvudlinjerna gemensam målsättning. Om inte en sådan samling kan skapas är det fara värt att vi, trots ett politiskt och ekonomiskt åtminstone icke ogynnsamt utgångsläge, bryter sönder vår demokrati och vår samhällsekonomi genom att intressegruppernas maktkamp och den därav präglade partitaktiken går ut över allmänna och grundläggande samhällsbehov — en hållfast statsfinansiell ställning och ett något så när stabilt penningvärde.

Konservatismen och statsmakten.

Ty en sak är säker, de reformer som Rehn föreslår, liksom allt annat som föreslagits från olika reformvilliga kretsars sida, och där en upprustning

av de sociala vårdområdena samt av skolväsende och forskning med rätta ställts i förgrunden — kan icke förverkligas på länge utan en sanering av vår samhällsekonomi. Därför är det både löjligt och upprörande när man även utanför den enkla partiagitationen beskyller högerpartiet för socialt bakåtsträveri osv. Högern är dock numera en stor demokratisk folkrörelse med ett väljarunderlag, som har sin tyngdpunkt i den »mellersta» medelklassen, och där de högskolebildade tjänstemännen och företagarna spelar en allt större roll. Att högerpartiets ledning kunnat driva sin »kärva linje» beror på att partiets *medlemmar* i stor utsträckning är tränade till en kritisk realism just i sin yrkesmiljö. Men de är sannerligen inga reaktionärer.

Något av denna vanföreställning — förmodligen en frukt av ett par årtiondens vulgärpropaganda mot den moderna konservatismen — framskymtar tyvärr också hos en eljest så klarsynt och sansad debattör som Rehn. Särskilt beklagligt är hans ordande om att socialdemokratin »mot konservatismens form av frihetskrav — de starka armbågarnas frihet» — sätter »det socialistiska frihetskravet, frihet åt alla».

I den mån denna attack har någon mening får den väl anses innebära ett uttryck för den uppfattningen att modern konservatism skulle företräda en extrem liberalistisk syn på friheten. Sätillvida kan detta vara begripligt som högerpartiet på grund av sin oppositionsuppgift gentemot en statsmakt, som utgjort ett verkställande utskott för industriarbetarnas intressekrav, kommit att i sin agitation skarpt betona att även minoritetens frihetskrav har sitt berättigande och att vända sig mot en utvidgning av statsmaktens verksamhetsområde. Motiveringen från högerens sida har

därtill varit funktionell: om alla — även socialisterna — accepterar ett näringsliv i det väsentliga byggt på enskild äganderätt, måste vi ge företagarna tillräcklig rörelsefrihet för att deras insats skall bli effektiv. Men denna av det faktiska partipolitiska läget orsakade oppositionsattityd — där högern genom en rockad med folkpartiet övertagit ett liberalt partis uppgift, är en sak — den moderna konservatismens principuppfattning en annan. Denna divergens mellan teori och praktik i attityden till statsmakten, beroende på den aktuella politiska uppgiften, är självklar i ett nutida parlamentariskt system — och socialdemokratin får förmodligen själv tillfälle att uppleva den såsmåningom.

Modern liksom äldre konservativ uppfattning bygger emellertid på föreställningen om den starka men till sitt verksamhetsområde begränsade statsmaktens värde — såsom övervakare av balansen mellan intressegrupperna och beskyddare av den sociala rättfärdigheten. I kravet på ett socialt rättfärdigt samhälle inlägger man inom nutida konservatism en strävan efter *frihet åt alla och största möjliga ekonomiska jämlikhet mellan människorna*. Men varken frihet eller jämlikhet uppfattas som självändamål. De är medel — tillstånd i samhället, varigenom den enskilde individen kan utveckla de anlag, som konservatismen från sin ursprungliga utgångspunkt i kristet humanistiska värderingar uppfattar som individual- och socialtiskt primära. De anlag nämligen som leder till självständighet och ansvarstagande å ena sidan och en broderskapsinställning till medmänniskan å den andra. Friheten är en förutsättning för självständighet och ansvarsmedvetande liksom jämlikheten är en förutsättning för broderskapskänslan.

Naturligtvis inser man inom de nutida konservativa rörelserna att frihets-

kraven ter sig olika för olika grupper i samhället. Först och främst måste en grundläggande ekonomisk och personlig trygghet skapas för dem som inte har det. Endast därigenom får friheten värde för alla. Att trösta den arbetslöse eller arbetsoförmögne med värdet för honom av friheten i samhället är lika enfaldigt som hjärtlöst.

Högerns starka engagement för de verkligt väsentliga trygghetsskapande reformerna — t. ex. folkpensionen — bottnar i denna insikt om grundtryggheten såsom förutsättning för frihetens tillgodogörande.

Nu har vi emellertid — i huvudsak tillsammans — skapat denna grundtrygghet; högerns första och viktigaste krav är att den bevaras — genom en realistisk ekonomisk politik. (Om en sådan politik går ut över numera överflödiga generella subventionsreformer är detta inte att beklaga.) Hur uppgiften att i framtiden bevara och vidareutveckla friheten skall lösas kan naturligtvis inte sammanfattas i enkla formler. Här måste man i varje läge och inför varje nytt problem finna den rätta balansen mellan en mångfald olika etiska och funktionella hänsyn.

»Frihet, jämlikhet och broderskap.»

Om frihet och jämlikhet är medel måste man försöka använda dem inom vissa gränser så att inte medlet blir ändamålets fiende eller fiende till ett annat betydelsefullt värde. Jämlikheten — och jag talar här fortfarande om jämlikhet ifråga om ekonomiska möjligheter till behovstäckning — är en förutsättning för en broderskapskänsla mellan människorna. En alltför långt driven ekonomisk differentiering leder otvivelaktigt till en känsla av främlingskap och till sist rentav fiendskap mellan människor på olika konsumtionsnivåer. Det senaste exemplet

härpå är Sovjetunionen, där man nu strävar efter att motverka den klass-antagonism mellan intelligentia och arbetare, som den av effektivitetsskäl långt drivna differentieringen fört med sig. Ty detta är ju problemets andra sida: en ekonomisk differentiering är — efter all historisk och nutida erfarenhet — nödvändig för att stimulera människorna till önskad effektivitet i sitt arbete.

Slutsatsen bör då bli att vi i praktisk politik får begränsa oss till ett så stort mått av ekonomisk jämlikhet som är förenligt med effektivitetsbehovet. Allt beror då på hur vi bedömer kravet på effektivitet i dagens och morgondagens produktionsliv — och vad vi vill ha råd med ifråga om reformer.

Bedömer vi reformbehoven som stora och anser vi att svenskt produktionsliv för lång tid framåt måste kunna utveckla en mycket hög effektivitet — vilket den konservative vill göra gällande — så måste under överskådlig tid differentieringen utnyttjas som produktionsstimulans. Gösta Rehn liksom många av hans meningsfränder medger numera att »vi har redan drivit den progressiva direktbeskattningen mot bristningsgränsen». På konservativ sida vill man hävda att den drivits över denna gräns. Detta är emellertid en fråga, som kan diskuteras som ett funktionellt problem, och som kan prövas genom experiment. Vore det inte — i den allvarliga inre och yttre ekonomiska situation, som Sverige befinner sig — rimligt att pröva om inte en brett lagd skatte-reform inriktad på att stimulera sparande, företagande och ökad arbets-effektivitet kunde bidra till att avvärja farorna och ge oss resurser för av alla eftersträfvade reformer? Skattesänkingspolitiken i länder som Västtyskland och England visar dock att man där tror på möjligheterna att med

en sådan politik nå resultat. Den ekonomiska utjämningen har nu gått så långt, tack vare den på produktionsstegringen byggda standardhöjningen beträffande det stora flertalet människor, att en dylik skattereform ingalunda behöver få former, som skulle te sig betänkliga ur jämlikhetens synpunkt — så länge man nämligen inte uppfattar jämlikheten som något slags estetiskt värde i sig utan som ett medel för utbildandet av en broderskapsattityd mellan människorna. F. ö. betyder sannolikt åtgärder på uppfostrans och skolans område mycket mera härför än skatte- och socialpolitikens utformning, sedan vi nu börjat träda in i överflödssamhällets mera pacificerade relationer mellan intressegrupperna.

Staten och intresseorganisationerna.

Det hindrar inte att — som ovan framhållits — intressegrupperna i gestalt av maktägande och maktutövande fackorganisationer utgör det politiska problemet före alla andra. Deras existens är byggd på behovet att hävda ekonomiska gruppintressen — och vad löntagarorganisationerna beträffar yttrar sig dessa främst i krav på så höga penninglöner som möjligt. Man kan inte begära att dessa löntagarorganisationer skall kunna bära ett ansvar för penningvärdet. Det är inte deras uppgift, och den hänskjuter de villigt till statsmakten. Men i så fall måste statsmakten ha vilja och förmåga att hålla tillbaka anspråk på lönehöjningar, som överskrider det faktiska produktionsresultatet liksom på subventionsreformer, som undergräver statsfinanserna. Den socialdemokratiska regimen (med eller utan hr Hedlund) har inte haft denna vilja — och med den knappa marginal, som en borgerlig regim under den när-

maste framtiden skulle komma att bygga på kan man befara att dess möjligheter skulle vara otillräckliga.

Farhågor härför har ju föranlett åtskilliga att kräva en övergång till en permanent samlingsregering. Men så länge partierna är bundna till och beroende av de organiserade intressegrupper, som står bakom dem, innebär detta endast att man flyttar in kampen mellan intressegrupperna i regeringen — med omröstningar, missnöjda minoriteter och åtminstone i längden samma svårigheter att vinna gehör för hela samhällets behov.

Kanske finns — sett på längre sikt — endast en utväg att med bevarande av folkstyret skapa en statsmakt, som står över intressegrupperna. Den är att minska partiernas och politikernas beroende av dessa intressegrupper. Det kan tänkas ske lagstiftningsvägen genom att förbjuda kollektivanslutningen och därtill begränsa subvention av politiska partier. I övrigt får partiernas verksamhet bygga på frivilliga personliga insatser.

Ett dylikt system kan fungera både med majoritets- och samlingsregeringar — den senare formen kan tänkas bli vald i situationer, där politikerna bedömer läget kräva att statsmakten särskilt kraftigt hävdar det allmännas behov gentemot en mäktig och obstinat intressegrupp.

Resultatet av ett sådant, här blott antytt program kan man kanske våga hoppas skulle bli en kader av yrkespolitiker med en hög grad av personlig självständighet, som skulle arbeta i en atmosfär mera påminnande om den i våra kommunala församlingar. Dessa politiker kanske kunde komma att utgöra den fasta punkten, som vi i forna dagar hade i den personliga kungamakten — när den fungerade som bäst — och deras uppgift skulle bli densamma, att balansera och jämka mellan intressegrupperna samt att vid

behov med kraft företräda hela samhällets krav.

Detta är nu spekulationer på lång sikt! Men vad kan göras i dagens läge för att avvärja hotet mot statsfinanser och penningvärde — ett hot, som i sista hand gäller just de vinningar av frihet och jämlikhet, som vi hittills lyckats nå.

Rimligen vore den bästa utvägen en samlingsregering, tillskapad för denna uppgift och uppfattad som en lösning ad interim av en ohållbar situation. Beklagligtvis har möjligheterna för denna demokratins form av självförsvar starkt försämrats genom det socialdemokratiska övergreppet i pensionsfrågan. Måhända kommer dock läget att te sig gynnsammare för en samling allteftersom det socialdemokratiska partiet får skörda vad det sått. En förutsättning för en allmän politisk samling är emellertid uppenbart ofrånkomlig — att socialdemokratin avstår från kravet att utöva ett dominerande inflytande på samhällsutvecklingen och begränsar sig till en mindre totalitär målsättning. T. o. m. Gösta Rehn utgår på ett aningslöst sätt från att hans parti är kallat att — framför andra och över andra — förvalta frihet och jämlikhet. Det arvet vill likväl också de andra demokratiska partierna förvalta — och försöker efter förmåga finna de bästa vägarna härtill. Är det inte på tiden att vi slipper socialdemokratins attityd av den allena rättfärdige och börjar diskutera de funktionella samhällsproblemen med utgångspunkt från gemensamma värderingar? Att t. ex. inflationen jämte sina samhällsekonomiska faror också medför outhärdliga sociala orättvisor vill väl socialdemokraterna ändock numera medge. Ensamman kan de inte avvärja den. Inte ens hr Hedlund torde räcka till som hjälpare i nöden. Varför då inte slå av på anspråk och maktkrav?